

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 17^{ΗΣ} ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2004

Η ΔΙΑΣΩΣΗ, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ
ΤΩΝ ΑΓΓΑΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΟΚΤΩ ΑΕΤΩΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΠΑ

Τώρα τελευταία, μάλλον τώρα στά τελευταία, αποφάσισα κι εγώ να εκσυγχρονιστώ· μεταχειρίζομαι αυτή την κατασκευασμένη κι αντιπαθητική λέξη για να είμαι κι εγώ λίγο μέσα στον συρμό – αυτή η λέξη δεν σημαίνει, κατά την γνώμη μου, τίποτε. Θα σας εξηγήσω αμέσως. Υπάρχουν όρισμένα πράγματα που θέλω όπωςσδήποτε – τονίζω το όπωςσδήποτε – να θίξω· εικόνες που θέλω όπωςσδήποτε να δείξω· και υπάρχουν και μερικά λόγια που θέλω όπωςσδήποτε να πω. Αυτή είναι η αιτία της παρουσίας της εργασίας μου· και όχι μόνον αυτή. Ένας άλλος λόγος έχει σχέση με το πώς είμαστε εδώ στην Ελλάδα. Όλα τα πράγματα ξεχνιούνται – όλα τα πράγματα κουκουλώνονται – όλα τα πράγματα δεν αναφέρονται με το όνομά τους. Είναι, λοιπόν, μία στιγμή για μένα σημαντική να μπορέσω να σας δείξω και να σας πω για αυτό το έργο που έγινε για την Ακαδημία. Έτσι, χωρίς να είμαι παρών στην Αίθουσα – πράγμα το οποίο θα επιθυμούσα – θα με ακούσετε και θα δείτε αυτά τα οποία θέλω να σας δείξω. Και μπορώ να υπερηφανευθώ ότι στην πολύ προχωρημένη ηλικία στην οποία βρίσκομαι, κάνω για πρώτη φορά κάτι το οποίο δεν είχε γίνει ποτέ στην Ακαδημία – δηλαδή είμαι έντελώς «εκσυγχρονισμένος».

Θα δείτε εικόνες, διαφάνειες που απεικονίζουν την κατάσταση στην οποία ήταν το 1980 τα γλυπτά των οκτώ μικρών αετωμάτων που κοσμούν την Ακα-

δημία Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν τὶς ἐργασίες καθαρισμοῦ, συγκόλλησης, συμπλήρωσης καὶ τελικῆς ἀποκατάστασης (σελ. 151 κ.εξ.). Οἱ φωτογραφίες ἐλήφθησαν κατὰ χώραν στὰ ἔτη 1981, 1982, 1983 καὶ ἐφεξῆς.

Εἶναι πιθανὸν νὰ ἔχετε παρατηρήσει ὅτι ὑπάρχουν δύο ἀετώματα, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, στὴν εἴσοδο τοῦ Μεγάρου, δύο ἀετώματα στὴν ἀνατολικὴ ὄψη πρὸς τὴν ὁδὸ Σίνα, δύο ἀετώματα στὴ δυτικὴ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιο καὶ δύο στὶς ἐσωτερικὲς αὐλές, στὴ Βόρεια ὄψη τοῦ Μεγάρου πρὸς τὸν Κῆπο.

Οἱ μὲν νεώτεροι συναδέλφοι δὲν γνωρίζουν πῶς ἦταν τὰ πράγματα, οἱ δὲ παλαιότεροι ἴσως νὰ θυμοῦνται. Ὅταν, λοιπόν, τὸ 1980 εἶδα, ἀποφάσισα νὰ ἐπέμβω, νὰ ἐξαλείψω αὐτὴ τὴν ντροπὴ. Ἡ φθορὰ καὶ ἡ καταστροφὴ δὲν εἶχαν γίνεи ἀπὸ τὴ μία μέρα στὴν ἄλλη. Ἦταν ἀποτέλεσμα μακροχρόνιας περιφρόνησης – δὲν θὰ ἔλεγα ἀμέλειας. Ἦταν κάτι περισσότερο πού ἔφερε αὐτὴ τὴν κατάσταση, κάτι πού ἀποφεύγω νὰ χαρακτηρίσω. Διερωτήθηκα τότε: μά, καλά, οἱ συναδέλφοί μας, οἱ Πρόεδροι, οἱ Γενικοὶ Γραμματεῖς, οἱ Τάξεις Γραμματῶν καὶ Καλῶν Τεχνῶν, οἱ περὶ τὰ καλλιτεχνικὰ ἀσχολούμενοι συναδέλφοι, οἱ Διοικήσεις, δὲν ἔβλεπαν τίποτε; Ὅλοι ἔμπαιναν στὴν Ἀκαδημία σκύβοντες τὴν κεφαλὴ; Κάποιοι εἶχαν εὐθύνη· μ' ἓνα λόγο, ἡ Ὀλομέλεια. Ἀλλὰ ἡ εὐθύνη κατανεμημένη σὲ μία Ὀλομέλεια ἐξανεμίζεται. Κανεὶς δὲν εὐθύνεται. Δὲν θέλω νὰ πῶ τίποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τοῦ Ἀναξαγόρα: «ὄψις τῶν ἀδήλων τὰ φαινόμενα».

Ποιὰ ἦταν τὰ προβλήματα καὶ ἡ εὐθύνη πού εἶχα; Ἐπρεπε, πρῶτα, ν' ἀναζητήσω καὶ νὰ ἐπιλέξω τὸν κατάλληλο γλύπτη καὶ τὸν ἄνθρωπο πού θὰ ἀνάλαιμβανε τὸ ἔργο μὲ τὴν καθοδήγησή μου. Τὸ συζήτησα τότε, πρῶτα μὲ παλαιότερους μαθητὲς μου καὶ μὲ ἄλλους τεχνίτες. Δὲν θέλησαν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ ἔργο. Ἦταν ἐπικίνδονο, δύσκολο, χρονοβόρο, μὲ ἀβέβαιη ἔκβαση, μὲ ἀμοιβὴ ἀμφίβολη. Κατέφυγα, τότε, στὸ νεώτερο μαθητὴ μου, τὸν Πραξιτέλη Τζανουλίνο, πού τώρα διδάσκει στὰ Τ.Ε.Ι., ἐνῶ πρὶν ἀπὸ 22 ἔτη ἦταν νέος καλλιτέχνης. Δέχθηκε νὰ δουλέψει. Δὲν ἤξερα οὔτε ἐγὼ οὔτε ὁ Πραξιτέλης, τί θὰ βρῖσκαμε ἐκεῖ ἐπάνω, στὰ ἀετώματα. Ὡς πού εἶχε φτάσει ἡ φθορὰ; Ἄν τὸ ὑλικὸ τῶν γλυπτῶν θὰ ἄντεχε, ἂν ἦταν στερεωμένο καὶ ἂν θὰ χρειαζόταν ἄλλες ἐπεμβάσεις. Δὲν εἶχαμε ἀσχοληθεῖ μὲ τέτοιου εἶδους προβλήματα. Ἡ δική μου εὐθύνη ἦταν μὴ τυχόν γίνεи ἄλλη ζημιὰ μὲ τὸ κατέβασμα καὶ τὴ μεταφορὰ τῶν γλυπτῶν. Πολὺ περισσότερο, μὴ τυχόν συμβεῖ ἀτύχημα, στὶς σκαλωσιὲς ἐκεῖ ψηλά, σὲ ἀνθρώπους πού δὲν ἦταν εἰδικοί σὲ κάτι τέτοια. Εἶχα, φυσικὰ, τὴν εὐθύνη, ὡς γλύπτης, νὰ βγεῖ σωστὰ ἡ ἐργασία, ἡ ἀποκατάσταση νὰ εἶναι ἀκριβής, ἡ συμπλήρωση, ὅταν χρειαζόταν, μὲ πλαστικὴ, προσαρμοσμένη στὸ πρωτότυπο

ἔργο. Ἐφέρετε τί δὲν ἀνταμείβεται στὴ δουλειά μας; Ἡ λαχτάρα νὰ γίνεи, κατὰ τὸ δυνατό, ἡ ἐργασία σωστά, ὑπεύθυνα, τέλεια.

Ὁ Χάνσεν, ὁ ἀρχιτέκτων τῆς Ἀκαδημίας, καθόρισε τὰ θέματα καὶ τὴ διάταξη τῶν συνθέσεων στὰ ἀετώματα. Εἶναι καμωμένα ἀπὸ τερρακότα, ὑλικὸ ἀνθεκτικὸ, ποὺ πιστεύω ὅτι ἐπέλεξε ὁ Χάνσεν. Πρέπει νὰ διευκρινιστεῖ ὅτι, ἐνῶ τὰ ἀετώματα εἶναι ὀκτώ, οἱ συνθέσεις εἶναι τέσσερις, δηλαδὴ ἡ κάθε σύνθεση ἐπαναλαμβάνεται δύο φορές. Κεντρικὴ μορφή καὶ στὰ τέσσερα ἀετώματα εἶναι ἡ Ἀθηνᾶ. Τὰ θέματα τῶν συνθέσεων εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1. «Ἡ Ἀθηνᾶ δεικνύουσα ἀναφύομενον θαλλὸν ἐλαίας εἰς ἔκπληκτον νεανίαν. Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας, αἱ ὼραι τῆς Ἀνοίξεως καὶ τοῦ Θέρους».

2. «Ἡ Ἀθηνᾶ νήθουσα. Ἀριστερά, νεανίας ὑφαίνων καὶ δεξιᾶ, ἕτερος νεανίας. Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας, Ἡφαιστος καὶ Ἑρμῆς».

3. «Ἡ Ἀθηνᾶ διδάσκουσα τὴν ναυπηγικὴν. Εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γωνίας, Ποσειδῶν καὶ Αἴολος».

4. «Ἡ Ἀθηνᾶ θεωμένη τὴν ὑπὸ τοῦ Προμηθέως μετάδοσιν τοῦ πυρός εἰς τὸν ἄνθρωπον. Εἰς τὴν ἑτέραν γωνίαν, ἡ Οὐρανία κρατοῦσα σφαιραν».

Τὰ γλυπτὰ τῶν ἀετωμάτων εἶναι ἔργο τοῦ γλύπτη Φράντς Μελνίτσκι (1812-1876). Γεννήθηκε στὴ Βοημία, ἐργάστηκε, ἔζησε καὶ πέθανε στὴ Βιέννη, ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ ἔργα του. Τὰ γλυπτὰ μεταφέρθηκαν ἀπὸ τὴ Βιέννη στὴν Ἀθήνα τὸ 1875. Οἱ συνθέσεις παρουσιάζουν παραλλαγές ἀπὸ τὰ σχέδια τοῦ Χάνσεν, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε ἀκολουθοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τὶς ὑποδείξεις τοῦ ἀρχιτέκτονα.

Οἱ φθορές τῶν γλυπτῶν ὀφείλονται σὲ διάφορες αἰτίες. Σὲ καιρικὰ φαινόμενα, βροχοπτώσεις, παγετό, στὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ἀλλὰ πιστεύω, κυρίως, στὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ περιστέρια. Αὐτὰ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ μέσα στὰ ἀετώματα καὶ οἱ φωλιές τους ἦταν ἀνάμεσα στὰ ἀγάλματα. Ἐκεῖ πολλαπλασιάζονταν καὶ ἀφόδευαν. Ἡ συσσωρευμένη κόπρος, ἐπὶ ἓνα περίπου αἶωνα, εἶχε διαβρώσει τὸ ὑλικὸ κι ἔτσι ἔγιναν τὰ σπασίματα, οἱ ρηγματώσεις καὶ οἱ φθορές στὶς ἐπιφάνειες. Πρὶν γίνεи ἡ ὀποιαδήποτε ἐπέμβαση ἐκ μέρους μας, ὁ Πραξιτέλης Τζανουλίνος, φρονίμως ποιῶν, ἔκαμε ἓνα ταξίδι στὴ Φλωρεντία. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἓνα Ἴνστιτοῦτο εἰδικευμένο στὶς τερρακότες, γιατί, ὡς γνωστόν, στὴν Ἀναγέννηση ἡ Φλωρεντία, ἰδίως, καὶ κυρίως οἱ ἀδελφοὶ Ντέλλα Ρόμπια ἔκαμαν πάρα πολλὰ ἔργα σὲ ὀπτὴ γῆ. Ἐκεῖ, κατατοπίστηκε, πῆρε πληροφορίες, εἶδε, ἔμαθε καὶ ὅταν ἐπέστρεψε, ἄρχισαν οἱ ἐργασίες.

Ἡ ἐργασία ἀποκατάστασης καὶ συμπλήρωσης εἶχε τὰ ἐξῆς στάδια:

Καθαρισμός, ποὺ ἔγινε μὲ ἀρκετὴ δυσκολία λόγῳ τῆς δυσσομίας. Ἄρχισε μὲ

τή χρήση ξυλίνων γλυφίδων για να βγούν από τις επιφάνειες τα περιττώματα. Ο μηχανικός αυτός καθαρισμός δεν ήταν επαρκής και τα γλυπτά εμβαπτίστηκαν στο νερό. Η επέμβαση αυτή είναι ένας ανώδυνος τρόπος καθαρισμού που επιφέρει ομοιόμορφα αποτελέσματα και ενδεδειγμένος γιατί τα γλυπτά ήταν καλά ψημένα και το πορώδες τους σχετικά μικρό.

Συγκόλληση. Η διαδικασία συγκόλλησης αναφέρεται στα θραύσματα που υπήρχαν και τα τμήματα των γλυπτών που έγιναν για τη συμπλήρωση έλλειπόντων τμημάτων. Πριν από κάθε επέμβαση, οι επιφάνειες συγκόλλησης καθαρίστηκαν και αφού για κάθε περίπτωση είχαν υπολογιστεί διάφοροι παράγοντες όπως η δομή του κεραμικού ή το πορώδες, ή θερμοκρασία ψήσιματος, το μέγεθος και οι δυνάμεις που επρόκειτο να ασκηθούν μεταξύ των συγκολληθέντων θραυσμάτων και του γλυπτού. Εφαρμόστηκε, σχεδόν παντού, μηχανική στήριξη μαζί με το κατάλληλο συγκολλητικό υλικό.

Διαδικασία συμπλήρωσης και σχετική αποκατάσταση. Η συμπλήρωση των χαμένων τμημάτων των γλυπτών ήταν απαραίτητη για τους εξής λόγους: συνοχή του συνθετικού συνόλου των γλυπτών, δυνατότητα ανάγνωσης και κατανόησης των γλυπτών, του είδους των γλυπτών και του σημείου έξαρσής τους. Τμήματα από πολλά γλυπτά είχαμε την τύχη να είναι ανέπαφα στα όμοια γλυπτά από το δεύτερο όμοιο άετωμα.

Στην περίπτωση που κάποια τμήματα ήταν παντελώς χαμένα, έγινε ανάπλαση από φωτογραφικό υλικό που εύτυχως υπήρχε. Στα τμήματα που υπήρχαν στο δεύτερο όμοιο άετωμα εφαρμόστηκε σπαστό καλούπι και κατόπιν έγινε χύτευση σε μόνιμο υλικό. Σε αυτά που δεν υπήρχαν, τοποθετήθηκαν ειδικά μεταλλικά στηρίγματα με εύπλαστο υλικό και πάντα, με βάση τις υπάρχουσες φωτογραφίες, φιλοτεχνήθηκε το τμήμα που έλειπε. Κατόπιν, με τη μέθοδο του καλουπιού, το τμήμα αυτό γινόταν σε μόνιμο υλικό και ακολουθούσε μηχανική στήριξη και συγκόλληση.

Αίσθητική αποκατάσταση των γλυπτών: η συμπλήρωση των ρωγμών και η χρωματική αποκατάσταση των χαμένων και συγκολλημένων πλέον μερών.

Τέλος, εν συνεχεία, έγινε η μεταφορά και επανατοποθέτηση των γλυπτών στο άετωμα. Η εργασία αυτή γινόταν πάντα με μεγάλη προσοχή και, σε καμία περίπτωση, δεν σημειώθηκε κάποια αποτυχία ή κάποιο ατύχημα.

Νομίζω ότι προλάβαμε και αποκαταστήσαμε και συμπληρώσαμε τα γλυπτά των οκτώ αυτών αετωμάτων με τρόπο άψογο. Τα προλάβαμε, διότι, πραγματι-

κά, αν είχαν μείνει έτσι, αδιόρθωτα, ή επαναφορά τους στην πρότερή τους κατάσταση θα ήταν πολύ πιο δύσκολη. Σήμερα, δεν κινδυνεύουν από τα περιστερία, επειδή είχαμε την πρόνοια να επινοήσουμε μία προστασία άορατη· δηλαδή, ύστερα από πολλές ιδέες, έγινε για κάθε αέτωμα ένα λεπτό πλαίσιο από αλουμίνιο, στις διαστάσεις του αετώματος, το οποίο μπήκε με τέτοιο τρόπο ώστε να μη φαίνεται. Σε αυτό το πλαίσιο, αναρτήθηκε ένα δίκτυο από λεπτό νάυλον που εμποδίζει τα περιστερία να κατοικούν ανάμεσα στα γλυπτά.

Πόσα χρόνια θα μείνουν τα γλυπτά στην καλή αυτή κατάσταση που είναι σήμερα; Είναι κάτι που δεν μπορείτε να προβλέψετε. Άλλά, μπορείτε να ελέγχετε, να παρακολουθείτε κάθε τόσο αν υπάρχουν ζημιές ή φθορές και να τις διορθώνετε.

Οι εργασίες άρχισαν το 1981 και τελείωσαν το 1997, όταν άρχισα πάλι να μετέχω στις συνεδριάσεις της 'Ακαδημίας, από όπου είχα απουσιάσει για μερικά χρόνια. Να παρατηρήσω ότι όλα ήταν δυνατόν να γίνουν σε συντομότερο χρόνο. Η γραφειοκρατία και, θα έλεγα, μία όρισμένη έλλειψη προθυμίας ήταν η αιτία της άργοπορίας, καθώς είχα την αίσθηση ότι κάνοντας το έργο αυτό αφιλοκερδώς, για την 'Ακαδημία, ζητούσα μία χάρη, να μου παρασχεθούν τα μέσα για να ολοκληρώσω το έργο. Όλες οι εργασίες αποτυπώθηκαν φωτογραφικά και τηρήθηκε ήμερολόγιο των εργασιών και των επεμβάσεων.

Οι εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης των αετωμάτων κόστισαν στην 'Ακαδημία 'Αθηνών το συνολικό ποσόν των 8.380.000 δρχ. Η άμοιβή του καλλιτέχνη υπολογίζεται, αφού αφαιρεθούν οι νόμιμες κρατήσεις οι οποίες είναι περίπου ένα 25%. Έπομένως, ο Πραξιτέλης Τζανουλίνος αμείφθηκε για όλη αυτή τη δεκαπενταετή εργασία με το ποσόν των 6.000.000 δρχ. Στην άμοιβή αυτή πρέπει να συνυπολογιστούν ή αγορά ύλικων, ή άμοιβή βοηθών, τα έξοδα ίκρωμάτων, τα όποια στήθηκαν 16 φορές για να τελειώσει ή εργασία και τα έξοδα μεταφορών. Νομίζω, λοιπόν, ότι ο Πραξιτέλης Τζανουλίνος δεν αμείφθηκε ούτε καν με το ήμερομίσθιο ανειδίκευτου εργάτη για μία τόσο σπουδαία, δύσκολη και επικίνδυνη εργασία. 'Επικίνδυνη διότι μπορούσαν να γίνουν λάθη, επικίνδυνη διότι γινόταν εκεί ψηλά, επικίνδυνη διότι ήταν άγνωστο αυτό που μπορούσε να βρείς εκεί πέρα. Σωστό θα ήταν να του άπονεμηθεί μία ήθικη ίκανοποίηση, την όποια ή 'Ακαδημία μπορεί να του δώσει βραβεύοντάς τον.

Θά σάς πω λίγα λόγια για εκείνα που μένουν να γίνουν στον γλυπτό διάκοσμο της 'Ακαδημίας, δηλαδή στις σφίγγες, κουκουβάγιες και άλλα διακοσμητικά στοιχεϊα στο μάρμαρο, τα άκροκέραμα, για τα όποια έχει γίνει ήδη μία μελέτη

πού κατατέθηκε στην Ἀκαδημία πρὸ πέντε ἐτῶν, χωρὶς νὰ δοθεῖ συνέχεια. Τὴ μελέτη αὐτὴ ἔκαμαν οἱ καθηγητὲς κκ. Λαμπρόπουλος, Τζανουλίνος καὶ ὁ βοηθός τους, κ. Τζαμαλῆς. Ὑπάρχει, ἐπομένως, αὐτὴ τὴ στιγμή κάτι πλῆρες γιὰ τὴν ἀποκατάσταση αὐτῶν τῶν ὑπαρκτῶν ζημιῶν. Εἶναι, ἐπίσης, ἓνα ἄλλο θέμα πού δὲν ἀφορᾷ σὲ γλυπτά, ἀλλὰ σὲ τμήματα δομικὰ πού ἀνήκουν στὸν περίβολο τοῦ κήπου, μπροστὰ στὴν Ἀκαδημία. Εἶχα προτείνει τὸ 1982, ὕστερα ἀπὸ συνεννόηση μὲ τὸν τεχνικὸ κ. Γεωργίου, τὴν ἀποκατάσταση ὀρισμένων θεμάτων. Εἶχε δοθεῖ προϋπολογισμός, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρξε συνέχεια οὔτε σ' αὐτὴ μου τὴν πρόταση. Ἄλλη ἐργασία, ἡ ὁποία πρέπει ὀπωσδήποτε νὰ γίνῃ γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τοῦ Μεγάρου, εἶναι ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος στὶς δύο ὄψεις, πρὸς τὴ Σίνα καὶ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιο. Ὑπάρχουν κι ἄλλα πολλά, π.χ. οἱ ἑξὶ μνημειακοὶ φανοστάτες, οἱ ὁποῖοι εἶναι πραγματικὰ ἀριστουργήματα. Ἀρχικά, εἶχαν τμήματα ἐγχρωμα καὶ ἐπίχρυσα, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐξαφανισθεῖ.

Νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ πῶ μερικὰ σχετικὰ μὲ τὶς ἐργασίες πού νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γίνουν στὸ μέλλον. Νομίζω ὅτι τὸ πρῶτο πράγμα, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ἐπιδιώξουμε, εἶναι μία ἀποτύπωση τοῦ κτηρίου τῆς Ἀκαδημίας. Εἶναι κάτι τὸ ὁποῖο εἶχα εἰσηγηθεῖ πρὸ μερικῶν ἐτῶν καὶ τὸ ὁποῖο δὲν ξέρω ἂν πραγματοποιήθηκε κατὰ τὴν ἐποχὴ πού ἀπουσίαζα ἀπὸ τὶς συνεδριάσεις τῆς Ἀκαδημίας. Πάντως, εἶναι κάτι πού θεωρῶ ἀπολύτως ἀπαραίτητο: τόσο τὴν ἀποτύπωση τοῦ κτηρίου ἀπὸ τοὺς ὑπόγειους χώρους ἕως καὶ τὶς δύο στῆλες πού ὑποβαστάζουν τὰ ἀγάλματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅσο καὶ τὸ ἐσωτερικὸ τῶν χώρων. Δὲν γνωρίζω, ἐξ ἄλλου, ἂν ὑφίσταται ἓνα ἀρχεῖο γιὰ ὅλη τὴν ἱστορία τοῦ κτηρίου. Νομίζω ὅτι θὰ ἦταν πολὺ χρήσιμο ἂν ὑπῆρχαν μαρτυρίες γραπτές ἢ ἄλλο, φωτογραφικὸ ὑλικό, τὸ ὁποῖο νὰ μπορεῖ νὰ βοηθήσει στὴ χρονολόγηση τῶν ἐργασιῶν πού ἔγιναν ὅταν ἄρχισε τὸ κτήριο καὶ πῶς τελείωσε καὶ ποια ἐποχὴ ἀκριβῶς τελείωσε. Πάντως, θεωρῶ τὴν ἀποτύπωση αὐτὴ ἀπαραίτητη, ὄχι ὅμως μόνο γιὰ τὸ κτήριο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ χῶρο πού εἶναι ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτό, δηλαδὴ πρὸς τὴν ὁδὸ Πανεπιστημίου, ὁ ὁποῖος ἀνήκει στὴν Ἀκαδημία καὶ ὁ ὁποῖος δὲν ξέρω ἂν εἶχε ποτὲ σχεδιασθεῖ καὶ φυλαχθεῖ σὲ σχέδια. Ὅπως καὶ γιὰ τὸν μεγάλο κήπο πού εἶναι στὸ βόρειο μέρος πρὸς τὴν ὁδὸ Ἀκαδημίας. Αὐτὰ εἶναι καλὸ νὰ ὑπάρχουν στὶς ἀρχὲς τοῦ 21οῦ αἰ. ὡς μία μαρτυρία, ὥστε ἐνδεχομένως, ἀργότερα, νὰ μπορέσουν νὰ χρησιμεύσουν στὴ διατήρηση καὶ συνέχεια τῆς καλῆς κατάστασης τοῦ κτηρίου αὐτοῦ.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν πρώτη ἐπισήμανσή μου, θὰ ἀσχοληθῶ πρῶτα μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τῆς Ἀκαδημίας. Καθὼς θὰ ἔχετε παρατηρήσει, στὴν εἴσοδο τῆς

Ἀκαδημίας, τὰ πράγματα, μπορῶ νὰ πῶ, εἶναι σέ καλή κατάσταση, τόσο τὰ γλυπτά πού εἶναι στὰ δύο αετώματα, ὅσο καί ἡ ζωγραφική διακόσμηση. Αὐτά δὲν ὑπῆρχαν πρὸ μερικῶν ἐτῶν· ἔγιναν ὅλα καὶ νομίζω ὅτι ἔγιναν καλά· ὅπως, νὰ ποῦμε, τὰ χρώματα στὰ ἰωνικά κιονόκρανα στὴν ὀροφή καὶ γενικά σέ ὅλη τὴ διακόσμηση πού εἶναι πρὸς τὴν ὁδὸ Πανεπιστημίου. Αὐτὰ ἔγιναν σιγά-σιγά, μὲ μεγάλη προσοχὴ καὶ μὲ ὑπολείμματα δειγμάτων τῆς ζωγραφικῆς, τὰ ὁποῖα παρέμεναν ἀκόμη ἀκέραια. Δηλαδή, δὲν ὑπάρχει κανενὸς εἶδους νεωτερισμὸς, νὰ τὸν ἔλεγα ἔτσι, στὴ διακόσμηση αὐτή, ἢ ὁποῖα ἔγινε σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα πού ὑπῆρχαν. Ὑπολείπεται ὅλη ἡ ἀνατολικὴ πρόσοψη, ἢ ὁποῖα εἶναι πρὸς τὴν ὁδὸ Σίνα καὶ ἡ δυτικὴ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιο. Ἄν κανεῖς κατέβει στὴν ὁδὸ Σίνα καὶ ρίξει μία ματιὰ στὴν ὄψη αὐτὴ τῆς Ἀκαδημίας, θὰ δεῖ ὅτι δίνει τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἐγκαταλείψεως καὶ μιᾶς κακομοιριάς. Πρέπει, ὅπωςδήποτε, καὶ ἐκεῖ νὰ γίνεῖ μία συμπλήρωση τῆς ζωγραφικῆς διακόσμησης, ἕνας καθαρισμὸς, ἐνδεχομένως, ὀρισμένων δομικῶν ὑλικῶν, τὰ ὁποῖα μὲ τὰ χρόνια μπορεῖ νὰ ἔχουν ὑποστῆ κάποια ζημία. Νομίζω ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ πρόσοψη χρειάζεται μία ἰδιαίτερη φροντίδα. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ὄψη τῆς Ἀκαδημίας πρὸς τὸ Πανεπιστήμιο. Καὶ ἐκεῖ χρειάζεται μία ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συμπληρωθεῖ ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τῆς Ἀκαδημίας. Δὲν εἶναι μόνο ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος, ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρει καὶ πρέπει νὰ γίνεῖ, κατὰ τὴ δική μου γνώμη, μὲ κάθε φροντίδα καὶ μὲ κάθε ἐπιμονὴ στὶς λεπτομέρειες. Ἐπίσης, ὁ γλυπτὸς διάκοσμος, ἐννοῶ τὰ ἀκροκέραμα, τίς διάφορες κουκουβάγιες πού εἶναι στὶς ἀπολήξεις τοῦ κτηρίου καὶ πάρα πολλὰ ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως εἶναι οἱ πῆλινες κάθοδοι πού ὑπῆρχαν ἐπάνω. Χρειάζεται, δηλαδή, μία ἐπίβλεψη ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων, διότι ξέρω ὅτι ἔχουν παρατηρηθεῖ ὀρισμένες ρηγματώσεις σὲ κάτι κουκουβάγιες καὶ σὲ κάτι ἄλλα διακοσμητικὰ στοιχεῖα πού πρέπει κανεῖς νὰ τὰ ἐπιβλέψει καὶ νὰ τὰ ἐπισκευάσει – ἂν ἐπισκευάζονται. Διότι, πρέπει νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας, κύριε Πρόεδρε, κυρίες καὶ κύριοι, ὅτι δὲν ὑπάρχουν πιὰ χέρια πού νὰ μποροῦν νὰ κάνουν αὐτὰ τὰ πράγματα, δὲν ὑπάρχουν μάτια πού νὰ μποροῦν νὰ κάνουν αὐτὲς τίς δουλειές καί, προπάντων, δὲν ὑπάρχει ἡ διάθεση καὶ ἡ γνώση καὶ ἡ ἀγάπη τῆς δουλειᾶς, ἢ ὁποῖα γίνεται σήμερα μὲ μηχανικὸς τρόπους: μὲ κρουστικὰ ἢ μὲ λειαντικὰ ἐργαλεῖα, μὲ σβουράκια καὶ μὲ τέτοια πράγματα, τὰ ὁποῖα, φυσικὰ, δὲν ἔχουν καμία σχέση μὲ τὴ δουλειὰ πού γίνεται μὲ τὸ χέρι καὶ μὲ ἀγάπη.

Αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ στὸ γλυπτὸ διάκοσμο τῆς Ἀκαδημίας. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἕνα ἄλλο θέμα πού θέλω νὰ μιλήσω γι' αὐτό: εἶναι οἱ φανοστάτες πού δὲν τοὺς παρατηροῦμε μπαίνοντας στὴν Ἀκαδημία· περνοῦμε μπροστὰ, βγαίνουμε ἀπὸ τὸ

αυτοκίνητο, κοιτάζουμε να μη σκοντάψουμε σε ένα σκαλοπάτι και προχωρούμε προς τὰ μέσα. Αὐτοὶ οἱ φανοστάτες εἶναι πραγματικά ἐξαιρετικά δημιουργήματα τοῦ Χάνσεν, γιατί δὲν γνωρίζω ἂν ὑπάρχουν δείγματα φανοστατῶν ἢ φωτιστικῶν ὑποστηριγμάτων σε ἰωνικά παλαιὰ κτίσματα. Εἶναι ἀληθινὰ μικρὰ ἀριστουργήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι καμωμένα με ἀβρότητα, με γνώση καὶ με φαντασία. Καί, ὅμως, κανεὶς δὲν τοὺς παρατηρεῖ, δὲν μιλάει γι' αὐτούς. Ξέρω, ἐπίσης, θετικά, ὅτι οἱ φανοστάτες αὐτοὶ ἦταν ἔγχρωμοι, εἶχαν δηλαδή καὶ ζωγραφικὴ διακόσμηση καί, νομίζω, ἐπιχρύσωση σε ὀρισμένα σημεῖα. Αὐτὸ τὸ γνωρίζω διότι ἔχω δεῖ φωτογραφίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σε μία βιβλιοθήκη στὸ Μέτσοβο, ὅπου κανεὶς διακρίνει καλὰ τὰ χρώματα αὐτὰ ἐπάνω στους φανοστάτες. Πρέπει, λοιπόν, αὐτοὶ νὰ ξαναβροῦν μία μορφή σύμφωνη με τὴν προϋπάρχουσά τους.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο σὰς εἶχα πει καὶ προηγουμένως, εἶναι ὅτι ὁ περίβολος μπροστὰ στὴν Ἀκαδημία μπορεῖ νὰ βελτιωθεῖ πάρα πολὺ με μία διόρθωση καὶ ἀποκατάσταση τῶν δομικῶν στοιχείων του, ὅπως εἶχα εἰσηγηθεῖ πρὸ μερικῶν ἐτῶν. Δυστυχῶς δὲν ἔγινε τίποτε. Εἶχε δοθεῖ ἕνας προϋπολογισμὸς πού δὲν ξέρω τί ἀπέγινε — δὲν εἶναι κάτι πού ἔχει αὐτὴ τὴ στιγμὴ ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Πάντως, εἶναι ἕνα πρᾶγμα τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ γίνεῖ. Ὅπως καὶ ὁ κήπος μπροστὰ, ἴσως νὰ μπορούσε νὰ βελτιωθεῖ. Διότι, μὴ γελιόμαστε, αὐτὸ τὸ τετράγωνο μεταξύ Ἀκαδημίας, Πανεπιστημίου καὶ Σίνα πού ἀνήκει στὴν Ἀκαδημία εἶναι, ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ἢ ἔκφραση, μία νησίδα κάλλους μέσα σε αὐτὴ τὴν πόλη, ἢ ὁποῖα ἔχει ἐντελῶς παραμορφωθεῖ. Πραγματικά, εἶναι μία νησίδα κάλλους. Θὰ μπορούσε κι αὐτὸς ὁ κήπος μπροστὰ νὰ ἔχει, δὲν θὰ ἔλεγα ἄνθη, γιατί ὁ Ἕλληνας δὲν θὰ διστάσει νὰ μπεῖ μέσα καὶ νὰ κόψει ἕνα τριαντάφυλλο ἢ νὰ ξεριζώσει ἕνα φυτὸ ἢ ἕνα λουλούδι πού τοῦ ἀρέσει — αὐτὰ εἶναι πράγματα γνωστά. Ἀλλά, θὰ μπορούσαν νὰ μπουῦν διακοσμητικὰ φυτὰ πού νὰ δώσουν κάποια ζωντάνια σε αὐτὸ τὸν κήπο, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ γίνεῖ πάρα πολὺ ὠραῖος. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν κήπο πίσω, ὁ ὁποῖος ἐπίσης μπορεῖ νὰ γίνεῖ πολὺ ὠραῖος. Τὸ πρῶτο πρᾶγμα πού θὰ μπορούσα νὰ εἰσηγηθῶ θὰ ἦταν μία ἐπίβλεψη γιὰ τὶς περιφράξεις αὐτῶν τῶν κήπων, τὶς ἐκτάσεις με πράσινο πού εἶναι πρὸς τὴν ὁδὸ Ἀκαδημίας. Ἀπὸ τὴν ὁδὸ Σίνα καὶ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο εἶναι δύσκολο νὰ μπεῖ κανεὶς μέσα, εἶναι πολὺ ψηλὰ καὶ ἢ πρόσβαση δύσκολη. Θὰ ἔπρεπε ὅλα αὐτὰ νὰ ἀσφαλιστοῦν καί, ὅπωςδήποτε, θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεῖ μία μελέτη τοῦ κήπου γιὰ νὰ εἶναι πολὺ πιὸ ζωντανὸς καὶ ὠραῖος. Ἐπίσης, θὰ ἔπρεπε, κατὰ τὴ δική μου γνώμη, νὰ τοποθετηθοῦν οἱ προτομές, οἱ ὁποῖες ἔχουν γίνεῖ πρὸ πολλῶν ἐτῶν —ἐπὶ προεδρίας Νικολάου Λούρου—, τῶν Χάνσεν, Δρόσου κι ἄλλων συνεργατῶν τους, μέσα στὸ χῶρο αὐτὸ τοῦ κήπου.

Ἔτσι ολοκληρώνεται ἡ ἐξωτερικὴ ρυμοτόμηση τῶν προβλημάτων ποὺ ὑπάρχουν στὴν Ἀκαδημία.

*

* *

Τελειώνοντας, ἄς μποῦμε στὴν ἴδια τὴν Ἀκαδημία καὶ ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ἐπίσημη αὐτὴ αἴθουσα. Ἐδῶ ἔχουν νὰ γίνουν ἀρκετὰ πράγματα. Ἐνα, τὸ ὁποῖο ἔχει ἤδη μελετηθεῖ, εἶναι τὸ θέμα τῶν ἐδράνων τῆς αἰθούσης, τὰ ὁποῖα εἶναι μαρμάρινα καὶ φέρουν μαξιλάρια γιὰ νὰ κάθεται τὸ κοινό. Αὐτά, σιγά-σιγά, μὲ τὴν πάροδο τῶν ἐτῶν, ἐμφανίζουν διάφορα ἀδύνατα σημεῖα τὰ ὁποῖα ἔχουν ὅλα μελετηθεῖ καὶ καταγραφεῖ σὲ μία ἐργασία τῶν κ.κ. Λαμπροπούλου καὶ Τζανουλίνου, μὲ βοθητὸ τὸν κ. Τζαμαλῆ. Ἄς ἀρχίσουμε, λοιπόν, ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ τὰ ἔδρανα.

Ἐπίσης, ὅπως ἔχετε παρατηρήσει, οἱ ὀρθομαρμαρώσεις, ἐπάνω στὶς ὁποῖες σκαλίζονται τὰ ὀνόματα τῶν Ἀκαδημαϊκῶν, ἔχουν τὸ χρῶμα τοῦ λευκοῦ μαρμάρου. Κακῶς τὶς καθαρίζουν μὲ σβουράκια, αὐτὲς θὰ ἔπρεπε νὰ πλένονται. Δίπλα σὲ αὐτές, θὰ ἔχετε παρατηρήσει, ὅλα τὰ μάρμαρα καὶ οἱ ὀρθομαρμαρώσεις γύρω-γύρω στὴν αἴθουσα εἶναι μαυρισμένες σὰν καπνισμένες. Αὐτὲς δὲν πρέπει νὰ δουλευτοῦν μὲ σβουράκια καὶ ἄλλα τέτοια μηχανήματα, ἀλλὰ νὰ πλυθοῦν. Καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὑπάρχουν σήμερα καθαριστικὰ ποὺ μποροῦν νὰ ἐπαναφέρουν τὰ μάρμαρα αὐτὰ στὸ φυσικὸ τους χρωματισμό. Καταλαβαίνετε ὅτι αὐτὸς ὁ καθαρισμὸς θὰ δώσει μία λάμψη στὴν αἴθουσα. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα, προκύπτει ἓνα ἄλλο θέμα, πάρα πολὺ σημαντικό, ὥστε νὰ πάρει αὐτὴ ἡ αἴθουσα τὴν αἴγλη ποὺ τῆς ἀξίζει. Εἶναι ὁ καθαρισμὸς τῶν ἔργων τῆς ζωγραφικῆς, γιὰ τὰ ὁποῖα μᾶς μίλησε τόσο ὠραῖα ὁ συναδέλφος κ. Χρήστου. Αὐτὰ πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ καθαριστοῦν. Σήμερα, ὑπάρχουν εὐτυχῶς συνεργεῖα μὲ νέους καὶ γνῶστες, καθὼς καὶ ζωγράφοι ποὺ ἔχουν ἐπιμορφωθεῖ στὴν Ἰταλία, οἱ ὁποῖοι μποροῦν κάλλιστα νὰ κάνουν αὐτὴ τὴν ἐργασία ποὺ, ὅπωςδήποτε, θὰ πάρει πολὺ χρόνο. Ἀλλά, εἶμαι βέβαιος ὅτι, ἂν καθαρισθοῦν οἱ μεγάλες αὐτὲς συνθέσεις, ὅλοι θὰ δοῦν τὴ διαφορὰ. Εἶναι ἓνα θέμα μακροχρόνιο ποὺ πρέπει νὰ ὀργανωθεῖ καὶ νὰ συστηματοποιηθεῖ μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ γίνεται τίς ἐποχὲς τοῦ καλοκαιριοῦ, ὅταν ἡ αἴθουσα δὲν λειτουργεῖ.

Ἄς ἔλθω στ' ἄλλα ἐσωτερικὰ τμήματα τῆς Ἀκαδημίας. Εἶναι τὸ γραφεῖο τοῦ Προέδρου, τὸ ὁποῖο κρατᾶει μία καλὴ μορφή. Ἄρκει νὰ μετακινήσει κανεὶς ἢ νὰ ἀλλάξει μερικὰ πράγματα. Αὐτὰ εἶναι ζητήματα τὰ ὁποῖα μένουν νὰ γίνουν. Πάντως, εἶναι ἓνα ὠραῖο γραφεῖο. Τὸ γραφεῖο τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, ποὺ εἶναι καὶ αὐτὸς ἓνας ὠραιότατος χώρος, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι εἶναι λιγάκι παρα-

φορτωμένο με πράγματα. Θα επιθυμούσα να ήταν πολύ πιο λιτά όλα αυτά. Διότι, ή όμορφα αυτά των χώρων βασίζεται στις αναλογίες, δηλαδή στο ύψος, το πλάτος, στ' ανοίγματα, τις σχέσεις επιφανειών με ανοίγματα: δηλαδή, είναι μία πραγματικά καθαρή, δέν θα έλεγα μαθηματική όμορφα, αλλά μία σχέση απόλυτη.

Νομίζω ότι έδωσα μία συνολική εικόνα των πραγμάτων που θα επιθυμούσα να συμβούν τόσο στο έξωτερικό, όσο και στο έσωτερικό της Ακαδημίας. Αυτά για να γίνουν χρειάζεται μία μέθοδος, ένα σύστημα, ένα χρονοδιάγραμμα όπως λένε σήμερα, και να πηγαίνει κανείς από μία επιδιόρθωση, από μία αποκατάσταση, από μία ανανέωση των χώρων προς μία άλλη. Αυτό θα πάρει πάρα πολύ χρόνο.

*

* *

Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι. Περνούμε αρκετές ώρες της ζωής μας σε ένα μοναδικό και θαυμάσιο περιβάλλον, το οποίο ήταν το αποτέλεσμα μιας ιδεολογίας, μιας πίστης που χαρακτηρίζουμε νεοκλασική, αλλά ήταν και κάτι πολύ περισσότερο από αυτό. Αν κανείς σκεφθεί ότι το θαυμάσιο αυτό κτήριο οικοδομήθηκε ούτε καν 40 χρόνια μετά την απελευθέρωση της Ελλάδος, άπορεί και θαυμάζει. Διότι, διερωτάται, που βρέθηκαν τόσα χέρια, τόσοι τεχνίτες με συνείδηση. Άρκει να παρατηρήσετε σ' ένα δομικό μέρος του κτηρίου έναν άρμό, πώς δηλαδή εφάπτονται δύο μαρμάρινες επιφάνειες, και θα καταλάβετε ότι είναι ένα κατόρθωμα, φτιαγμένο με μία τελειότητα που δέν μπορείς σήμερα να συναντήσεις. Τα μηχανικά μέσα που υπάρχουν σήμερα δέν είναι δυνατόν να δώσουν τέτοιου είδους αποτελέσματα. Κάνετε μία δοκιμή, κοιτάξτε τα πράγματα από λιγάκι πιο κοντά και θα θαυμάσετε αυτό το κτήριο που είναι στη φύλαξή μας και για το οποίο έχουμε μία πολύ μεγάλη ευθύνη.

Σημείωση: Βλέπε και σχετική ανακοίνωση Γιάννη Παππά, ΠΑΑ Τόμος 58, Τεύχος Α', (1984), σελ. 160-177.

Είκ. 1. Ἡ Ἀθηνᾶ πού γνέθει, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀποκατάστασή της.

Είκ. 2. Ἡ Ἀθηνᾶ πού γνέθει καὶ τὰ ἄλλα γλυπτὰ τοῦ αἵτώματος μετὰ τὴν ἀποκατάστασή τους.

α

β

Είκ. 3α, β. Τὰ γλυπτά μετὰ τὴ συμπλήρωση καὶ ἀποκατάστασή τους.

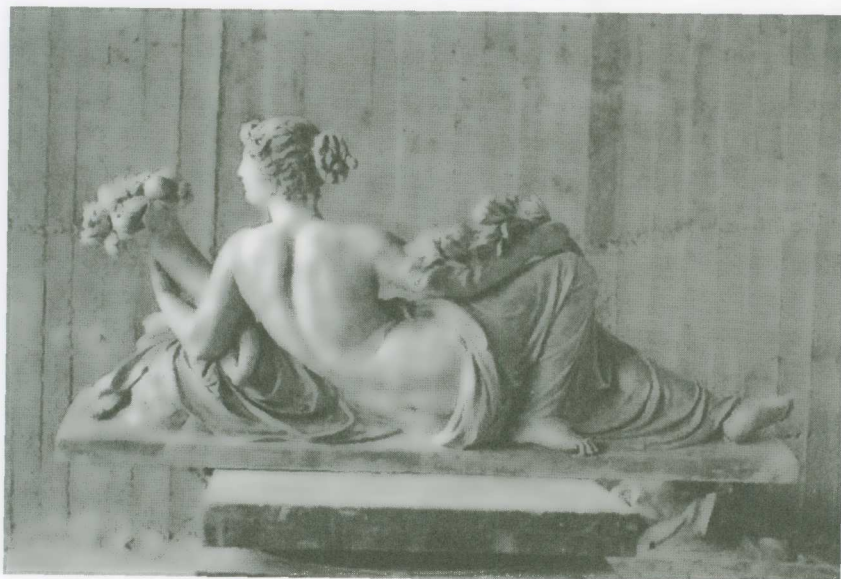
Εικ. 4. Τò γλυπτό τῆς Οὐρανίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἀποκατάστασή του.

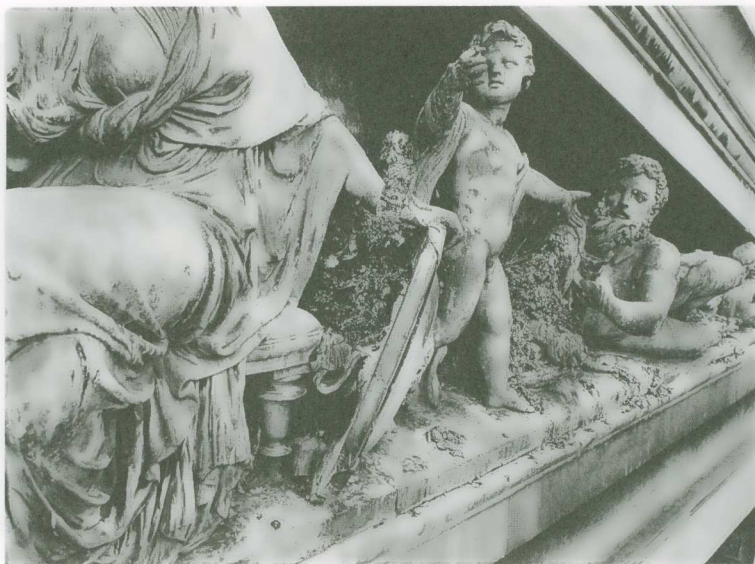
Εικ. 5. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασή του.

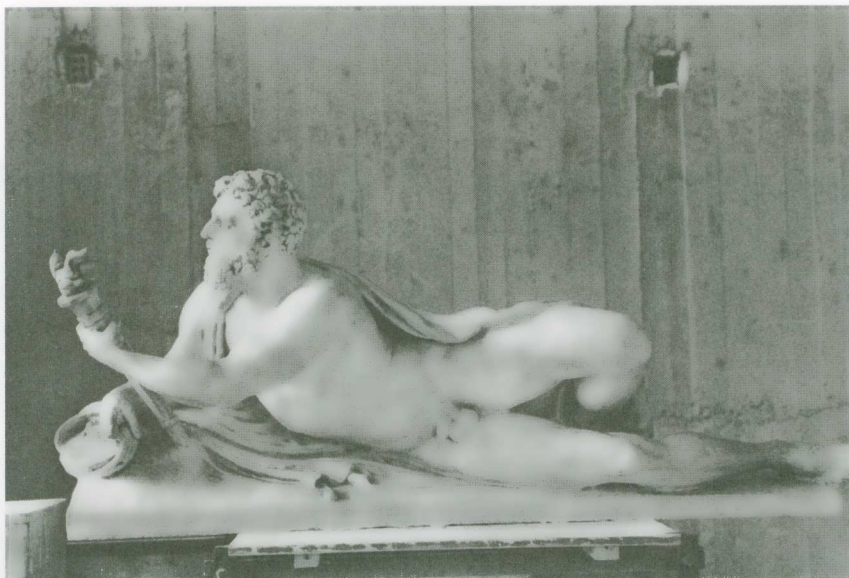
Είχ. 6. Τὸ γλυπτό τῆς κόρης μετὰ τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας κατὰ τὴ συμπλήρωσή του.

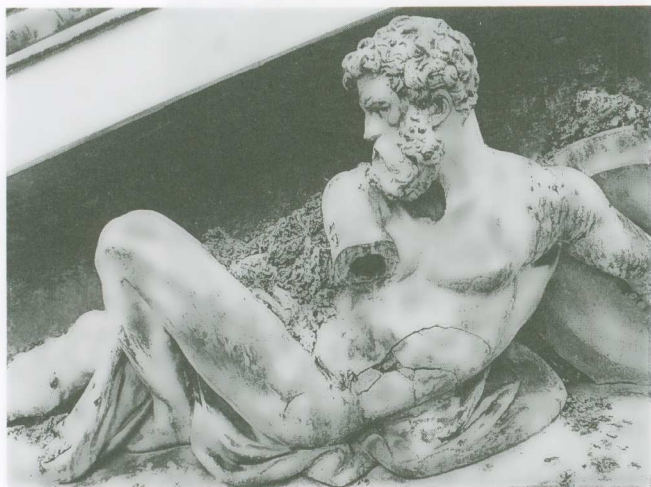
Είχ. 7. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασή του.

Είκ. 8. Τὰ γλυπτά τοῦ ἀετώματος τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Προμηθεᾶ πρὶν ἀπὸ τῆ συντήρησής τους.

Είκ. 9. Τὸ γλυπτό τοῦ Προμηθεᾶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασή του.

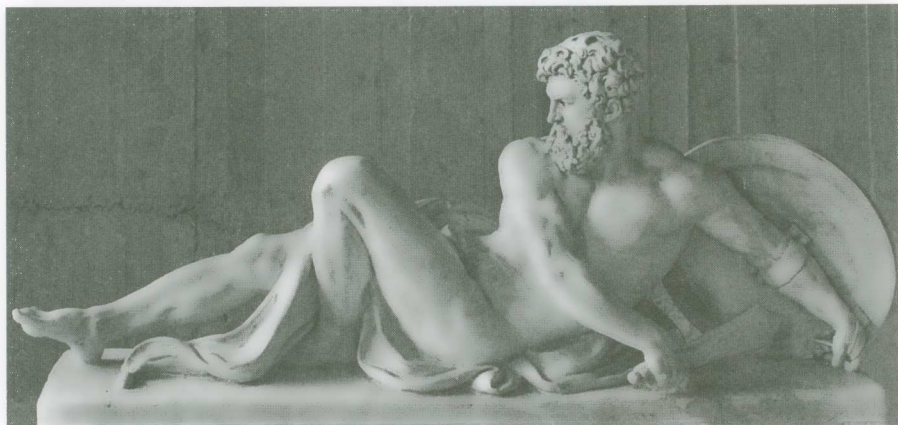

α

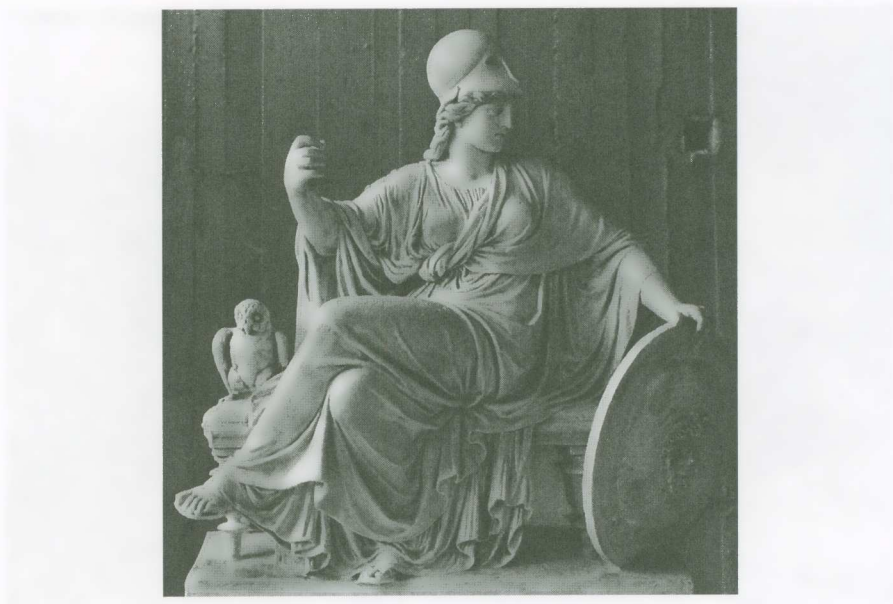

β

Είκ. 10α, β. Τò γλυπτό του Ἑρμοῦ πρὶν ἀπὸ τὴ συντήρηση καὶ ἀποκατάστασή του.

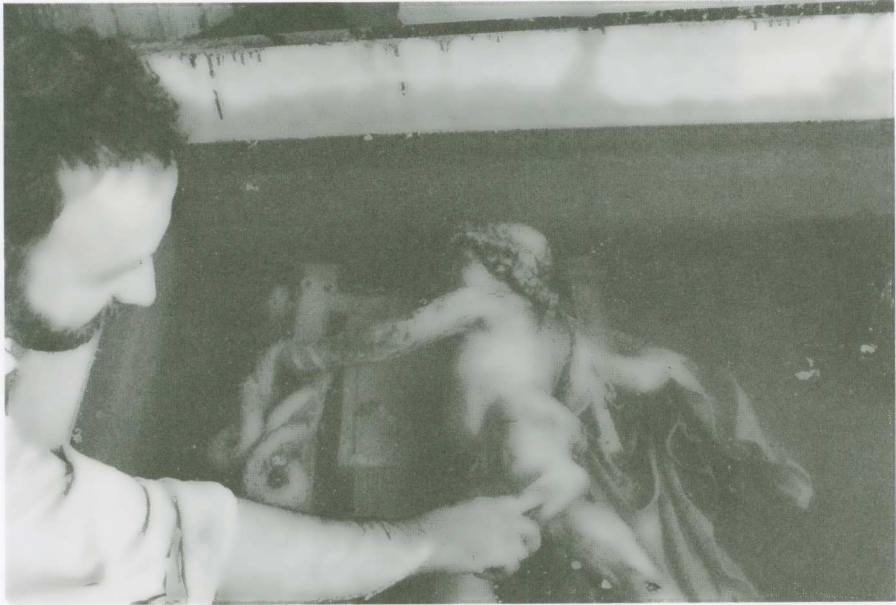
Είκ. 11. Τò γλυπτό του Ἑρμοῦ μετὰ τὴ συμπλήρωση καὶ ἀποκατάστασή του.

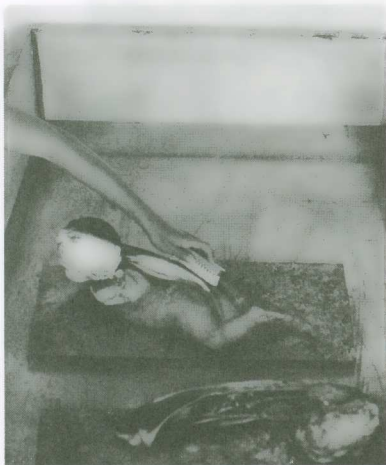
Εικ. 12. Ἡ Ἀθηνᾶ μετὰ τὴ συντήρηση.

Εικ. 13. Τὸ γλυπτὸ τοῦ Ἡφαίστου μετὰ τὴ φθορὰ.

α

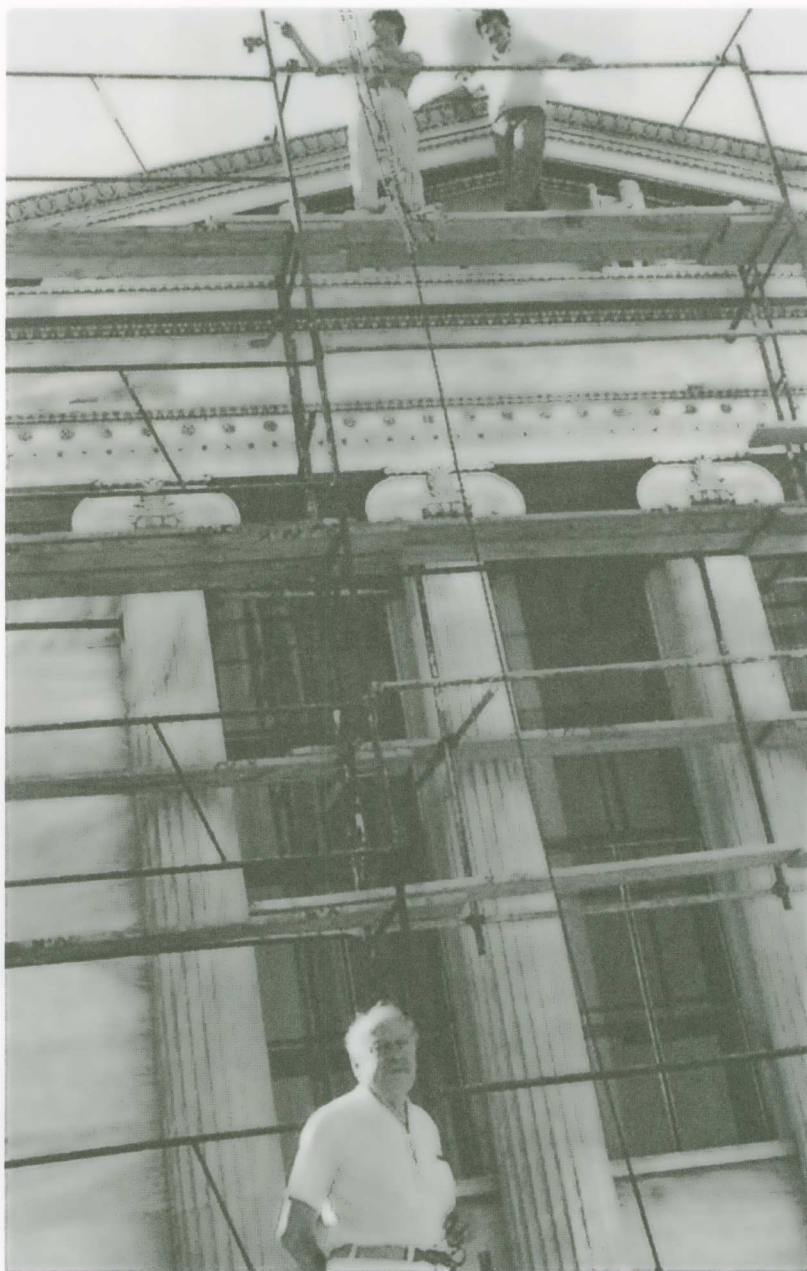

β

γ

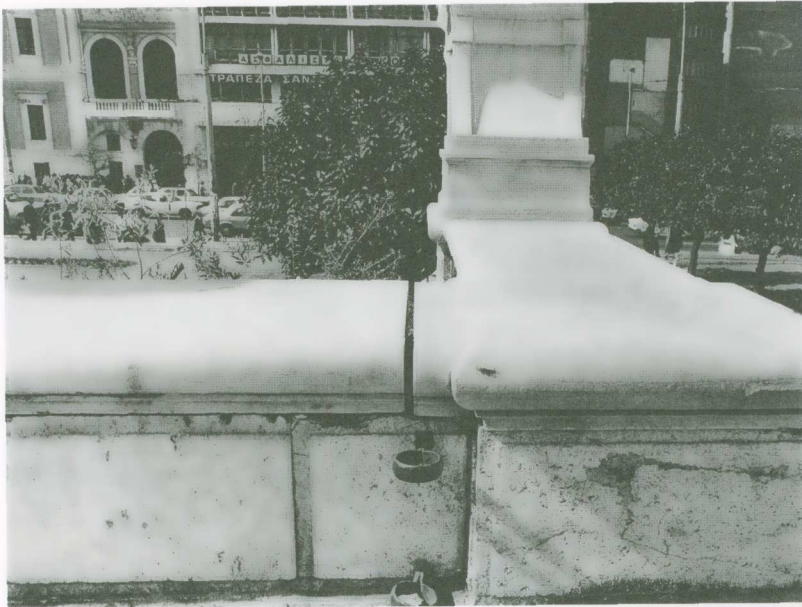
Είχ. 14α, β, γ. Καθαρισμός και αισθητική αποκατάσταση τῶν γλυπτῶν.

Είκ. 15. Ο Άκαδημαϊκός Γιάννης Παππᾶς ἔμπρὸς ἀπὸ ἱκρίωμα, ἐπάνω στὸ ὁποῖο βρίσκονται οἱ γλύπτες Μῆλος Παπαστεργίου καὶ Πραξιτέλης Τζανουλίνος.

Εικ. 16. Οί κουκουβάγιες τῶν φανοστατῶν πρὶν ἀπὸ τὸν καθαρισμὸ τους.

Είχ. 17. Οί τοίχοι του περιβόλου με φανερές τις μετατοπίσεις τῶν στοιχείων τους.

Είχ. 18. Φανοστάτης τῶν περιβόλου τῆς Ἀκαδημίας.